

“פרחי הערפד” של שולמית חוה הלוי
(הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2017)

ארז ביטון

ערב טוב.

זו התרגשות מיוחדת להצטרף לערב, כמעט הייתי אומר, מבחינתי, מחולל. כי סוף סוף מוציאים לאור, לא ספר, אלא אישיות פואטית מהמעלה הראשונה. שולמית, שהיא מדחיקה את עצמה כל השנים, שהיא שמה את עצמה בצד, אנחנו יכולים בקלות לומר שהיא לא מאלה שעם מרפקים חותרים אל מרכז הבמה התודעתית של השירה העברית, אבל בעצם חלק...

לכאורה, הרי אנחנו יכולים לומר שהשירים שלה הם מאד גלויים, הם מאד ברורים. כמעט הייתי אומר שיש סימני מקום אל תוך החוויות הטראומטיות המרכזיות שמוליכות אל השיר. אבל יחד עם זאת, אי אפשר להתעלם מהעובדה שזה מין כיסוי וגילוי בו-זמני. מצד אחד, אזכורים של אותם דחפים, אותן טראומות שהביאו את השירים האלה, אבל מצד שני, אותן טראומות היו רק מין אליבי, או מין טריגר, או מין מעורר של מפגש עמוק הרבה יותר מאשר עם הטראומה הקונקרטית. כלומר, שבמקרה של שירה נכונה, האלמנט החוויתי, הקונקרטי, של ההיסטוריה האישית, אפילו, של המשורר הוא רק הזדמנות כדי לפגוש את האלמנטים האסתטיים העמוקים ביותר של הכתיבה עצמה ושל היסודות המיתיים שבתוך ההווה שלנו שבדרך כלל בן אדם רגיל לא פוגש אותם. הוא לא פוגש את שאלות היסוד: מה קורה עם כל הילדים שלא נולדים? שהם בעצם אבודים, שהם בעצם הלכו לטמיון מאיזו שהיא החלטה פשוטה קונקרטית כרפואית: כן להביא ילדים, לא להביא ילדים.

ולכן, השירה של שולמית חוה הלוי היא מעבר לאישי שלה. נכון, היא מתווכת גדולה, היא מדיום גדול, שמרשה לעצמה לשאת ולתת עם הכאבים הגדולים ביותר. וגם נשאלת השאלה, תמיד, האם באמת המפגש הישיר החמור עם היסודות של הכאב הגדול, האם זה לא איזו ריצה בערום ברחוב גלוי? ובכל זאת, אי אפשר בלי האלמנט האסתטי. אי אפשר בלי האלמנט התיווכי של חשיפת היסודות היותר עמוקים.

אני אקרא שיר שלה:

כבד

אָפֵר

וּמְסַתֵּעַר

לְעֵבֵר

בְּתוֹךְ

הַנְּתִיךְ

הָרֵטֵב

וְהָעֶזֶב

לְעֵצֵר

לְהַרְהֵר

בְּטֵרוֹף

מְעַרְכוֹת

הַגּוֹף

הלב כבד
כמו כִּסְיָה
שֶׁל וִירְגִינְיָה
וּוּלְף

מה יש לנו כאן? יש לנו כאן איזשהו אזכור, איזושהי הפנייה, לחוויה אוניברסלית של יוצר אחר, של משורר אחר. שזה בעצם מין ענק יושב על כתפי ענק אחר, ובא לתת לנו איזו שהיא הפנייה למהומות, הפניה... האם באמת המיצוי של וירג'יניה וולף, ששמה בכיסים שלה אבנים כדי לטבוע מהר יותר, האם זה המיצוי של החוויה הזאת של וירג'יניה וולף? ומה המשמעות של מים? מה המשמעות של מים גם אצל וירג'יניה וולף, אבל במקרה הזה גם מה המשמעות של מים אצל שולמית הלוי? שהיא הולכת וחוזרת באיזשהו דיאלוג קשה מאד עם גלים, עם ים, עם מים. אבל הדיאלוג הזה לא נשאר ברמה הקונקרטיית האישית שלה, אבל הוא משתף אותנו, את כל אחד מאיתנו, עם היסודות האלה, שאולי אנחנו לא מספיק ערים אליהם ביומיום.

או שיר אחר:

פטל

נְעִרָה אָנוּסָה
כְּמוֹ פֶּטֶל בְּשֵׁל בְּשֵׂאוֹ שְׁנֹקֶטֶף
מִן הַשֵּׁיחַ רֶךְ וְאָדָם
וּמְרִסָּה בַּפְּנִימוֹ
שָׁנִים יַעֲבֵרוּ
הִיא תִּגְדֹּל וְעֵמָה הַמְרִסָּה
כָּל הַיָּפִי וְהַתְּהֵלָה
רַק יַעֲצִימוּ אֶת הַשְּׁחֹר בְּתוֹכָהּ
רַק יִרְחִיבוּ אֶת
שְׂטַח הַמַּחֲיָה
לְמְרִסָּה

...

מְרִסָּה מְקַנְנֶת בְּאִשָּׁה
עֲסִיסִית וּפְגִיעָה כְּפֶטֶל
וְאִין לָהּ מְנוּסָה
מְקַפֶּלֶת אֲבָלָה בְּלִבָּהּ
בוֹשׁ תְּבוּשׁ אֶל תּוֹכָהּ
תִּתְאַבֵּל בְּכָל כֶּתֶה
נִד תִּנּוֹד בְּאַרְץ
תִּתְאַבֵּב אֶת יְלִדֶיהָ
וְאֶת אִישָׁהּ
וְתִתְאַבֵּב אֶת
בוֹרְאָהּ

בסופו של דבר, אני לא יכול להימנע מלהשוות את שולמית, שהיא כל הזמן בעצם חיה בסוג של הסתתרות, מה שמוביל אותי גם להגיד שהחיים שלה, של שולמית עצמה, הם סוג של שיר. זאת אומרת, מעבר לטקסטים עצמם בתוך הספרים שלה, יש את האישיות שלה, המהלכת בארץ הלוך וחזור, ובסופו של דבר גם כן בכיסוי וגילוי. שאנחנו אף פעם לא יודעים באמת, כשהיא אומרת א', אם זה א', או אם היא לא מתכוונת באותו זמן גם לג', ד', וכולי. או מה היא מסתירה?

זה לא במקרה, דרך אגב — זה נושא אחר לגמרי — שהיא עוסקת באנוסים. אבל אני לא יכול שלא למקם אותה, בהזדמנות הזאת שיש לי לדבר על שולמית הלוי, בגדולות שבמשוררות שלנו. אני שם אותה באותה שורה עם דליה רביקוביץ. אגב, אצל שולמית יש יתרון, שבסופו של דבר אין מימוש של ההתאבדות. אין מימוש של האובדן, של תחושות האבדן, למרות שהן הולכות וחוזרות ושבות ועולות וצפות והולכות למטה, וכן הלאה. אותו דבר גם הדיאלוג של דליה רביקוביץ עם עצמה בשאלת ההתאבדות. והייתה לי הזדמנות פעם לשבת איתה בדיון נוקב. מה הערך שבהתאבדות? למה זה לגיטימי בכלל? והיה ויכוח, כי היא טענה שזה לגיטימי, ואני טענתי שלא. אבל מה שכן דומה זה היכולת להיות מתווך לתחושות העמוקות ביותר שהן מעבר לקונקרטי.

גם אצל דליה רביקוביץ יש "[עומד על הכביש] בלילה" על האבא שנהרג בתאונה. כמעט אין לנו פה משורר שלא עבר איזושהי יתמות, אם זה יונה וולך, ואם זה הרביץ, ואם זה אחרים.

אבל שוב לענין שולמית, היא עומדת בעיניי, באותו סדר גודל כמו אלזה לסקר שילר. גם אצל אלזה לסקר שילר, דרך אגב, היה היסוד הזה של מוזרות, היסוד הזה של תוכו לא כברו, וברו לא כתוכו, אלא איזה מין דיאלוג בין חשיפה לבין חיים קונקרטיים מאד מאד מסודרים, אבל עם איזושהי פזילה לבלתי רגיל, אולי לפתולוגי, כמעט הייתי אומר.

אולי אני אקרא עוד שיר. השיר שאקרא הוא "קינה".

קינה

עֲכָשׁוּ סוֹפְרֵת וּמוֹנָה
אֶת כָּל הַיְלָדִים שְׁאֵבְדֵתִי
כָּל הַתִּינֹקוֹת שֶׁבְּכָל מְאֵדֵי רְצִיתִים
וְאֵתָהּ שְׁמַעְתָּ לְעֵצַת הָרוֹפְאִים
וּמִנְעַתָּ אוֹתָם

עֲכָשׁוּ מִנִּיחָה אוֹתָם לְצַדִּי
בְּשׁוֹרָה אֵימָה וְאִינְסוֹפִית שֶׁל אֲבָלוֹת
מוֹשִׁיטָה לָהֶם שְׂדֵיִים יְבֹשִׁים
מְלֻטְפֹת אוֹתָם בְּצַעַר מְשִׁתּוֹקֵק
שֶׁלְעוֹלָם לֹא יָדַע, לְעוֹלָם
מִנְגַּבֶּת מֵהֶם דָּם דְּמִיּוֹנִי
מִחֲתָלֶת אוֹתָם בְּרִבּוּעֵי בֵד בְּדִיּוֹנֵי
נוֹתְנֵת לָהֶם שְׁמוֹת שֶׁהַכִּינּוּתִי
לָהֶם כָּל הַיָּמִים בְּצַפְיָה
בְּכַמִּיָּה שְׁאֵין לָהּ שְׁעוֹר.
שְׁמוֹת שְׁנוּעָדוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָת
מִיְלָדֵי שְׁמֹתוֹ מְלַכְתְּחֻלָּה,
יְלָדֵי בְלָהוֹת שְׁנוּלְדוּ

לְבָהּלָהּ

חֶשֶׁךְ מִסְבִּיב. יְלָדֵי וְאֲנִי
מִבְקָשִׁים דָּרָךְ לְהִתְחַבֵּר אֵל
הַחַיִּים. אֲנִי מְזוֹרָרֶת עַל כָּל
אֶחָת וְאֶחָד. נֹשְׁמֶת וּמְנַשְׁמָה
אֲוִיר לְאֲוִיר עַד שְׁנַעֲשִׂית סַחְרָרֶת
מִתְבֹּנְנֶת בְּתוֹיָהֶם הַיְפִים
מִתְחַנְנֶת עַל נַפְשׁוֹתֵיהֶם
כְּשִׁכּוּרָה

עֲכָשׁוּ בְּחֶשֶׁךְ מְכִינָה תְבוֹת
קִטְנוֹת עֲבוּר יְלָדֵי הָאֲבוֹדִים
מִרְפֶּדֶת כָּל אֶחָת בְּרִפּוּד
הָרְאוּי לָהּ. מְנִיחָה כָּל אֶחָד
וְאֶחָת בְּיַד עֲדִינָה וְלֵב
רְצוּץ בְּתַבָּה. אֲשַׁלַּח
אֶת כָּלֶם עַל מִים רַבִּים
עִם שַׁחַר, בְּסוֹף, אֲלוֹהַּ אוֹתָם
עַד שְׁיִרְחִיקוּ אֵל קֶצֶה הָאוֹר
הַבְּלָתִי נְרָאָה, אֲאֶסֶף
אֵל לְבִי

אני לא מכיר בשירה העברית ...

קינה, דרך אגב, אסוסיאציה מיידית זה אלתרמן בשיר השתדלות לבת שלו, "שמרי נפשך". ובעצם — לא נעים להגיד — אבל, כשהוא אומר "שמרי נפשך", יש איזושהי ידיעה שלא תישמר הנפש, שלא תישמר. אבל כאן בשיר הזה, החשוף כל כך, בעצם, מה מציל את ההכרה, את הידיעה, שנכון להגיד את השיר הזה? הנכון בא מתוך איזושהי אמונה חד-משמעית של הכותבת, שכאמור, אני כבר אמרתי, מדיום. אבל בעצם לא מדובר בילדים שאינם, כי בדרך שהיא מציגה את הנושא, בעצם מה היא אומרת לנו? הילדים האלה קיימים, הם קיימים, יש להם שמות. הם רוחשים בי; הם קיימים בי. ותמיד השאלה מה קיים יותר בתוך ההוויה הנפשית: הפנימית, או איזושהו אלמנט חיצוני קונקרטי. יש לנו שאלה בעניין הזה.

אבל אני רוצה להגיד, ולקצר, שבעצם אלה מכות חזקות. השירים האלה, צריך הרבה מאוד כח לעמוד מול המשורר, שבמקרה הזה אולי הוא בעצמו לא יודע מה מציאותי, ומה פחות מציאותי. מה טראומטי? ומה בכלל אנחנו גם שואלים את עצמנו, כיוצרים, מה התכלית של הכתיבה, מבחינת היוצר עצמו? האם יש איזושהי הפחתה של הטראומה?

פעם נדמה לי שאלו את זלדה, מה זה? עוד שיר? עוד שיר? אמרה, כן. כי כל הזמן יש איזושהי תחושה של ביטוי של חווית היסוד, שהיא מבעבעת בתוכנו. אבל בעצם היא לא באה למיצוייה. ובמקרה של שולמית, אנחנו לא יודעים אם אנחנו עומדים מול חזיון או מול מציאות.

אני הייתי צריך כל הזמן לפענח את שולמית. כשהיא אומרת לי, אנחנו נעשה ערב בתאריך זה וזה, אני שואל את עצמי זה באמת יהיה בתאריך זה וזה? האם זה יהיה במבנה כזה, או במבנה אחר? צריך כאילו לתת לה תומכות כדי להתהלך בארץ.

אבל, אם יבוא זמן ואנחנו נדבר על הצד האקטואלי, הציבורי שלה, עם כל המפעל האדיר שלה באנוסים, בספרד, בפורטוגל, בדרום אמריקה, אנחנו נפגוש אישיות אחרת לגמרי, אינטגרטיבית לחלוטין, מובילה מסע מציאותי, רציונלי, טוטאלי.

אבל אחוזר. אני אומר, שולמית, את אחת המשוררות הגדולות שלנו.

תתחברי לזה, בסופו של דבר!